

HOTĂRÂREA nr.2 **din 27 iunie 2019**

referitoare la respectarea procedurii pentru organizarea și desfășurarea referendumului național din data de 26 mai 2019 și la confirmarea rezultatelor acestuia

Nepublicată

Valer Dorneanu	- președinte
Cristian Deliorga	- judecător
Marian Enache	- judecător
Daniel Marius Morar	- judecător
Mona-Maria Pivniceru	- judecător
Gheorghe Stan	- judecător
Livia Doina Stanciu	- judecător
Elena Simina Tănăsescu	- judecător
Varga Attila	- judecător
Marieta Safta	- prim-magistrat-asistent

1. În conformitate cu prevederile art.146 lit.i) din Constituție, ale art.46 alin.(1) și ale art.47 din Legea nr.47/1992 privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale, precum și ale art.45 alin.(1) și (3) din Legea nr.3/2000 privind organizarea și desfășurarea referendumului, cu modificările și completările ulterioare, Curtea Constituțională s-a întrunit în Plen pentru a verifica dacă a fost respectată procedura pentru organizarea și desfășurarea referendumului național din data de 26 mai 2019, inițiat de Președintele României prin Decretul nr.420 din 25 aprilie 2019, și pentru a confirma rezultatele referendumului.

2. Cauza formează obiectul Dosarului nr.1625 I/2019 și a avut primul termen de judecată stabilit pentru data de 12 iunie 2019, când dezbaterile au fost amânate pentru data de 27 iunie 2019, ținând seama de faptul că pe rolul Curții Constituționale a fost înregistrată contestația formulată de domnul Petru Sebastian Bărnăușiu, prin care s-au solicitat Curții Constituționale anularea Decretului Președintelui României nr.420 din 25 aprilie 2019 și infirmarea rezultatelor referendumului național desfășurat în data de 26 mai 2019, precum și în vederea solicitării de informații de la Biroul Electoral Central (denumit în continuare *BEC*) și de la Autoritatea Electorală Permanentă (denumită în continuare *AEP*), necesare pentru lămurirea unor aspecte care au rezultat din verificarea documentelor transmise Curții Constituționale de către *BEC* în data de 4 iunie 2019.

3. Distinct de contestația menționată, înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.4842 din 12 iunie 2019 și care constituie obiectul Dosarului nr.1724 I/2019, pe rolul Curții Constituționale au mai fost înregistrate 4 contestații împotriva referendumului național din data de 26 mai 2019, formulate de domnul Aurel Bonciog, Federația Națională a Muncii din România, domnul Eugeniu-Dragoș Petria și, respectiv, de domnul Sorin-Iulian Floruț, constituindu-se pe rolul Curții Constituționale Dosarele nr.1804I/2019, nr.1811I/2019, nr.1823I/2019 și, respectiv, nr.1849I/2019, toate cu termen de judecată stabilit pentru data de 27 iunie 2019.

4. La termenul din data de 27 iunie 2019, constatând că obiectul tuturor contestațiilor înregistrate îl constituie referendumul național consultativ din data de 26 mai 2019, a cărui verificare, validare și confirmare formează obiectul Dosarului nr.1625 I/2019, Curtea a decis, în temeiul art.139 din Codul de procedură civilă, coroborat cu art.14 din Legea nr.47/1992, conexarea tuturor acestor cauze, respectiv a Dosarelor nr.1724 I/2019, nr.1804 I/2019, nr.1811 I/2019, nr.1823 I/2019 și nr.1849 I/2019 la Dosarul nr.1625I/2019, care a fost primul înregistrat, urmând să pronunțe o singură hotărâre referitoare la respectarea procedurii pentru organizarea și desfășurarea referendumului și confirmarea rezultatelor acestuia.

CURTEA,

examinând contestațiile formulate, documentele transmise de BEC și de AEP, rapoartele întocmite de judecătorul-raportor, dispozițiile art.146 lit.i) din Constituție, ale art.46 alin.(1) și ale art.47 din Legea nr.47/1992 privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale, precum și ale art.45 din Legea nr.3/2000 privind organizarea și desfășurarea referendumului, reține următoarele:

I. Competența Curții Constituționale în exercitarea atribuției prevăzute de art.146 lit.i) din Constituție

5. Spre deosebire de alte atribuții ale Curții Constituționale, cu referire la care textele constituționale sau legale, după caz, menționează explicit titularii dreptului de sesizare, obiectul sesizării și chiar termenele de sesizare (cel puțin prin indicarea momentului când poate interveni un control de constituționalitate, în sensul distincției între controlul *a priori* și *a posteriori*), în cazul atribuției prevăzute de dispozițiile art.146 lit.i) din Constituție, potrivit cărora Curtea *"veghează la respectarea procedurii pentru organizarea și desfășurarea referendumului și confirmă rezultatele acestuia"*, Constituția și legea nu stabilesc astfel de reguli.

6. Astfel, Legea nr.47/1992 privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale preia aceeași exprimare generală a Constituției, prin dispozițiile art.46 alin.(1), potrivit cărora *"Curtea Constituțională veghează la respectarea procedurii pentru organizarea și desfășurarea referendumului și confirmă rezultatele acestuia"*. Potrivit art.47 din Legea nr.47/1992, *"(1) Plenul Curții Constituționale decide cu o majoritate de două treimi asupra valabilității referendumului. (2) Hotărârea Curții Constituționale stabilește dacă a fost respectată procedura pentru organizarea și desfășurarea referendumului și confirmă rezultatele acestuia. (3) Înaintea publicării în Monitorul Oficial al României, Partea I, hotărârea Curții Constituționale se prezintă Camerei Deputaților și Senatului, întrunite în ședință comună."*

7. De asemenea, Legea nr.3/2000 privind organizarea și desfășurarea referendumului prevede în art.45 alin.(1) că instanța constituțională prezintă Parlamentului un raport *"cu privire la respectarea procedurii pentru organizarea și desfășurarea referendumului național și confirmă rezultatele acestuia"*, iar în alin.(3) că aceasta *"publică rezultatul referendumului în Monitorul Oficial al României, Partea I, și în presă"*. Această redactare a Legii nr.3/2000 în privința competenței Curții Constituționale este, de altfel, în acord cu soluția și considerentele obligatorii ale Deciziei nr.70 din 5 mai 1999, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.221 din 19 mai 1999, prin care Curtea Constituțională s-a pronunțat asupra obiectivelor de neconstituționalitate vizând Legea privind organizarea și desfășurarea referendumului. Prin decizia menționată, constatând neconstituționalitatea dispozițiilor care reglementau condițiile de sesizare a Curții Constituționale pentru anularea referendumului național, Curtea a reținut că, prin formulare sa generală, «Constituția recunoaște dreptul Curții de a soluționa acțiuni specifice contenciosului constituțional și, de pe această poziție, de a rezolva cererile sau sesizările care privesc eventualele abateri de la regulile și procedurile referendare. Nu este însă mai puțin adevărat că în sfera dreptului ce îi este conferit prin Constituție de "a veghea" la respectarea procedurilor de organizare și desfășurare a referendumului intră și posibilitatea Curții de a se autosesiza atunci când constată în mod direct sau când are informații (de la cetățeni, din presă, de la organizații neguvernamentale etc.) în legătură cu nerespectarea acestor reguli și proceduri. Această posibilitate este indisolubil legată de exercitarea atribuțiilor Curții de "confirmare" a rezultatelor referendumului. În cazul constatării unor fraude care pun sub semnul îndoielii corectitudinea rezultatului referendumului, Curtea nu confirmă aceste rezultate. Semnificația neconfirmării, care este un act juridic cu consecințe grave, este aceea a constatării nulității referendumului național. Pentru acest motiv Curtea nu poate fi limitată în acțiunea sa de necesitatea existenței unei cereri din partea partidelor sau a alianțelor acestora.»

8. Având în vedere această interpretare a normelor constituționale de referință, Curtea s-a considerat legal investită cu contestații în materie de referendum formulate de orice subiect de drept, cu privire la orice neregularitate vizând organizarea și desfășurarea referendumului național, inclusiv cu contestații care au avut ca obiect decretul pentru organizarea referendumului național consultativ. În acest sens, Curtea a reținut că, în înțelesul art.146 lit.i) din Constituție, *"soluționarea contestațiilor care sunt adresate Curții Constituționale cu privire la respectarea procedurii pentru organizarea și desfășurarea referendumului național consultativ presupune, printre altele, și verificarea constituționalității actelor normative emise în vederea organizării referendumului sau a celor prin care se stabilesc norme cu caracter procedural de organizare și desfășurare a acestuia, în măsura în care soluționarea contestațiilor nu intră în atribuțiile birourilor electorale sau ale instanțelor judecătorești"* (a se vedea Hotărârea nr.1 din 15 octombrie 2003, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.728 din 17 octombrie 2003). Cu referire la aceste considerente, reiterate în Hotărârea nr.33 din 26 noiembrie 2009, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.918 din 29 decembrie 2009, Curtea Constituțională a constatat că este

competență să se pronunțe asupra cererii de anulare a Decretului nr.1.507 din 22 octombrie 2009 pentru organizarea unui referendum național, context în care a verificat constituționalitatea acestuia, prin raportare la prevederile constituționale ce conferă Președintelui României prerogativa de a recurge la procedura referendumului cu privire la probleme de interes național.

9. Cât privește termenul de sesizare a Curții pentru soluționarea de contestații în materie de referendum, în lipsa vreunei reglementări constituționale și legale sub acest aspect, sunt admisibile toate contestațiile formulate și înregistrate la Curtea Constituțională până la momentul la care aceasta confirmă (infirmă, după caz) rezultatele referendumului.

10. Rezultă, așadar, că **instanța constituțională este competentă să se pronunțe, din oficiu sau la sesizarea oricărui subiect de drept, asupra oricărei neregularități vizând organizarea și desfășurarea referendumului național, inclusiv asupra actelor normative emise în vederea organizării referendumului sau a celor prin care se stabilesc norme cu caracter procedural de organizare și desfășurare a acestuia, în măsura în care soluționarea contestațiilor nu intră în atribuțiile birourilor electorale sau ale instanțelor judecătorești.** Astfel fiind, pentru a decide asupra respectării procedurii pentru organizarea și desfășurarea referendumului național din 26 mai 2019 și a confirma rezultatele acestuia, Curtea va proceda, în continuare, la soluționarea contestațiilor și a cererilor formulate, la examinarea documentelor transmise de BEC și AEP, efectuarea verificărilor impuse de art.5 din Legea nr.3/2000 în privința cvorumului necesar pentru valabilitatea referendumului și stabilirea, în raport cu acestea, a rezultatelor referendumului.

II. Contestații și cereri prelabile

A. Prezentarea susținerilor autorilor contestațiilor

11. **Contestația formulată de domnul Petru Sebastian Bărnăuțiu** a fost înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.4842 din 12 iunie 2019 și constituie obiectul Dosarului nr.1724 I/2019. Autorul contestației solicită Curții Constituționale să anuleze Decretul Președintelui României nr.420 din 25 aprilie 2019 și să infirme rezultatele referendumului.

12. Astfel, după o serie de considerații de natură să demonstreze competența Curții Constituționale în materie, autorul procedează la analiza viciilor de fond și de procedură ce atrag, în opinia sa, nulitatea rezultatelor referendumului și impun invalidarea lui.

13. Se susține, în esență, că **"referendumul a avut ca obiect probleme ce implică revizuirea Constituției, fapt ce contravine procedurii specific reglementate în acest sens de art.150 și art.151 din Constituție, cu consecința încălcării art.1 alin.(3) și (5) din Constituție și a recomandărilor Comisiei de la Veneția"**. În opinia autorului contestației, ambele întrebări supuse referendumului "au vizat chestiuni reglementate la nivel constituțional", respectiv amnistia, grațierea colectivă și individuală, precum și problema ordonanțelor de urgență ale Guvernului. Or, consultarea prin referendum asupra unor probleme reglementate la nivel constituțional aduce atingere stabilității constituționale a statului de drept și eludează procedura de revizuire a Constituției reglementată explicit și limitativ de art.150 și art.151 din Constituție.

14. Susținând încălcarea, din această perspectivă, a art.1 alin.(3) și (5) din Constituție, se arată că organizarea unui referendum consultativ nu poate pune în pericol stabilitatea ordinii constituționale, prin votarea unor soluții care să contravină acestora. Se invocă statuările Comisiei de la Veneția cuprinse într-un aviz consultativ privind legislația din Azerbaidjan [CDL-AS (2009) 010] și se subliniază concluzia pe care aceasta a enunțat-o, potrivit căreia "premisele că orice amendament constituțional poate face obiectul unui referendum înseamnă subminarea însăși a conceptului de Constituție și chestionarea poziției sale ca normă supremă a țării". Se arată că această concluzie este reluată și în alte documente ale Comisiei, citându-se din Compilația avizelor și rapoartelor Comisiei referitoare la referendum, și se conchide în sensul că un referendum consultativ care are ca obiect probleme al căror răspuns implică revizuirea Constituției contravine standardelor europene. Se invocă și statuările Curții Constituționale cuprinse în Decizia nr.799 din 17 iunie 2011, în sensul că este necesară exceptarea de la referendumul cerut de Președinte a problemelor de interes național care, aprobate prin exprimarea voinței poporului, ar impune revizuirea Constituției. Cât privește pretinsa încălcare a procedurii de revizuire a Constituției reglementate explicit și limitativ de art.150 și art.151 din Constituție, se arată că, deși referendumul consultativ nu produce în mod direct revizuirea Constituției, el are un efect indirect similar revizuirii, consecințele fiind de o gravitate deosebită.

15. O altă critică formulată în aceeași contestație se referă la faptul că **"obiectul referendumului a privit probleme care, potrivit art.152 alin.(1) și (2) din Constituție nu pot fi supuse revizuirii și nu pot face obiectul referendumului, fiind încălcate limitele revizuirii referitoare la suprimarea unor drepturi fundamentale ale cetățenilor și independența justiției"**.

16. Astfel, cât privește prima întrebare, se susține că încalcă flagrant demnitatea umană și egalitatea în fața legii, consacrate de art.16 alin.(1) din Constituție. Este caracterizat în cele ce urmează principiul nediscriminării ca drept fundamental, cu trimitere deopotrivă la art.1 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, art.21 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, art.14 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și Protocolul nr.12 adițional la Convenție. Chiar dacă, în abstract, amnistia și grațierea nu sunt în sens strict drepturi ale persoanelor condamnate, ci măsuri de clemență ce pot fi luate de organe ale statului, atunci când ele sunt materializate prin legi de amnistie și grațiere, au consecințe directe asupra libertății și drepturilor individuale, înlăturând consecințele condamnării. În ceea ce privește grațierea individuală, Constituția permite fiecărei persoane condamnate să ceară Președintelui țării grațierea individuală, rămânând ca acesta să dispună în mod suveran cu privire la aceasta. Ca urmare, excluderea *de plano* a unei singure categorii de persoane condamnate de la orice act de clemență din partea statului român, fără nicio circumstanțiere care să țină cont atât de pericolul social al faptelor comise, cât și de persoana condamnatului, reprezintă o încălcare flagrantă a principiului egalității în fața legii.

17. Cu referire la demnitatea umană, se invocă mai întâi jurisprudența Curții Constituționale a României (Decizia nr.1576 din 7 decembrie 2011) și a Curții Constituționale a Germaniei, prin care această valoare apare caracterizată ca fiind atribut inalienabil al persoanei și de natură să interzică tratamentele prin care se ajunge la nesocotirea obligației de respectare a acelei valori care vizează esența fiecărui om. Se apreciază că ceea ce Președintele a cerut poporului prin referendum a fost ca acesta să decidă dacă o anumită categorie de persoane trebuie exclusă în mod absolut de la iertare. Aceste persoane sunt scose, astfel, în afara principiului umanismului, ce stă inclusiv la temelia dreptului penal, negându-se în esență exact atributul persoanei umane. Se invocă și Decizia nr.86 din 27 februarie 2003 a Curții Constituționale, prin care s-a statuat că “în cazul grațierii individuale Președintele României are în vedere, cel mai adesea, rațiuni umanitare, izvorâte din circumstanțe deosebite în care se găsește condamnatul sau în care a săvârșit fapta”. Prin interdicția grațierii individuale a unei persoane condamnate pentru corupție se șterge, așadar, calitatea de om a celui condamnat, acesta nemaifiind privit ca individ distinct, ci ca parte a unei categorii sociale a damnaților, nedemn de iertare.

18. Cu referire la prima întrebare se mai susține și faptul că textul acesteia este neclar. Se apreciază că sintagma “*infracțiuni de corupție*” pe care aceasta o cuprinde este neclară, deoarece prin lipsa articolului hotărât “le” este imposibil de știut dacă Președintele a avut în vedere toate cele patru infracțiuni de corupție, prevăzute expres în Codul penal, sau numai unele dintre ele. De asemenea, lipsa articolului hotărât în cazul infracțiunilor avute în vedere de prima întrebare contrazice expunerea de motive a decretului, unde se vorbește despre “preocuparea intensă și constantă a societății românești față de necesitatea combaterii fenomenului corupției”. Prin precizarea limitativă în întrebare a interzicerii amnistiei și grațierii pentru “*infracțiuni de corupție*”, infracțiunile asimilate infracțiunilor de corupție și cele împotriva intereselor financiare ale Uniunii Europene sunt excluse.

19. Cu privire la cea de-a doua întrebare se susține că problema supusă dezbaterii excedează limitelor revizuirii stabilite de art.152 alin.(2) din Constituție, în condițiile în care organizarea judiciară este, în mod incontestabil, o componentă a independenței justiției. Deși, la nivel declarativ, măsura interzicerii ordonanțelor de urgență ar urmări consolidarea independenței justiției, prin asigurarea stabilității legislative în materie, în realitate, această interdicție absolută aduce atingere independenței justiției în esența sa. Astfel, potrivit Constituției, ordonanțele de urgență se adoptă în situații extraordinare a căror reglementare nu poate fi amânată, Guvernul având obligația de a motiva urgența în cuprinsul acestora. A exclude în mod absolut intervenția pe calea ordonanțelor de urgență în materia organizării judiciare înseamnă a lăsa justiția fără niciun instrument de intervenție pentru deblocarea activității sale sau pentru remedierea unor situații grave atunci când situații excepționale o cer, fapt ce aduce atingere în mod vădit independenței justiției, sub aspectul componentei sale instituționale.

20. Autorul contestației mai susține și că «**întrebările ce au făcut obiectul referendumului au cuprins mai multe probleme distincte, fiind încălcate atât prevederile art.2 alin.(3) și art.36 din Legea nr.3/2000, cât și recomandarea repetată a Comisiei de la Veneția privind respectarea ”unității de conținut” a fiecărei probleme supuse consultării**». Potrivit art.2 alin.(3) din Legea nr.3/2000, “*În cadrul referendumului populația poate fi consultată cu privire la una sau la mai multe probleme, precum și cu privire la o problemă de interes național și o problemă de interes local, pe buletine de vot separate*”. De asemenea, art.36 din lege prevede în mod explicit că: “*Cetățenii sunt chemați să se pronunțe prin «DA» sau «NU» asupra problemei supuse referendumului.*” Interpretarea logică și sistematică a celor două texte conduce

la concluzia că, atunci când populația este chemată să se pronunțe cu privire la mai multe probleme în cadrul unui singur referendum, fiecare problemă trebuie să se regăsească distinct pe liste de vot separate, pentru ca cetățenii să poată răspunde cu "DA" sau "NU" la fiecare problemă ce face obiectul referendumului. Or, atât prima întrebare, cât și cea de-a doua cuprind fiecare mai multe probleme, fapt ce a fost sesizat de către public, specialiști ai dreptului și societatea civilă.

21. Faptul că întrebările de la referendum au cuprins mai multe probleme distincte contravine și recomandărilor Comisiei de la Veneția formulate în documentul intitulat "*Linii directoare pentru organizarea referendumului*", adoptat la cea de-a 68-a sesiune plenară (13-14 octombrie 2007). Potrivit pct.3.1 lit.c) din documentul precitat, problema supusă votului trebuie să fie clară, iar participanții la scrutin trebuie să poată răspunde la întrebări doar prin „da”, „nu”, sau prin vot alb. Această regulă a fost reluată de Comisia de la Veneția în mai multe avize referitoare la referendumuri organizate în diverse țări, sens în care sunt citate extrase din opiniile exprimate. Se conchide în sensul că prin gruparea mai multor ipoteze de răspuns într-o singură întrebare cetățenii sunt forțați să răspundă în bloc fie "da", fie "nu", aceștia neavând posibilitatea să își exprime în mod real opinia cu privire la fiecare dintre problemele în privința cărora sunt consultați.

22. Autorul contestației susține și că **"rezultatul referendumului nu a fost cel al exprimării libere a voinței electoratului, fiind încălcate prevederile art.90 din Constituție, prin raportare la obligația de informare obiectivă a cetățenilor cu privire la conținutul întrebărilor și efectele juridice ale acesteia"**. Se arată că, potrivit art.90 din Constituție, Președintele României, după consultarea Parlamentului, poate cere poporului să-și exprime, prin referendum, voința cu privire la probleme de interes național. Or, exprimarea voinței presupune, prin definiție, ca cel chemat să răspundă să și cunoască în mod real și substanțial problema asupra căreia este chemat să se pronunțe. Ca atare, revine autorităților – și în special inițiatorului referendumului - obligația de a informa în mod corect și complet cetățenii cu privire la problemele ce fac obiectul consultării, aceștia având dreptul de a ști exact care sunt consecințele imediate, dar și pe termen mediu și lung ale alegerii pe care o fac. Se invocă din nou documentul Liniile directoare (...) al Comisiei de la Veneția, precizat, arătându-se că decretul prezidențial ce cuprinde textul supus referendumului nu cuprinde niciun fel de raport explicativ privind efectele referendumului, nici din perspectiva juridică – implică o modificare a Constituției – și nici din perspectiva drepturilor și libertăților fundamentale, ce sunt substanțial afectate prin referendum. Mai mult, o informare anterioară era absolut necesară în condițiile în care problemele supuse referendumului presupun cunoștințe juridice serioase, chestiunile dezbătute fiind strict tehnice. Se susține, în acest sens, că "autoritățile române nu doar că nu și-au îndeplinit obligația de a informa cetățenii cu privire la problema supusă referendumului, lipsind orice dezbateri de substanță pe tema acestuia, dar au și promovat un discurs manipulator și mincinos cu privire la acesta", atitudine care încalcă prevederile art.31 alin.(2) din Constituție care prevede obligația de informare corectă a cetățenilor asupra treburilor publice. Se conchide că, în aceste condiții, a fost afectată libera formare a voinței electoratului, rezultatul votului fiind astfel viciat.

23. Pentru toate aceste considerente, se solicită Curții Constituționale anularea decretului Președintelui României contestat și infirmarea rezultatelor referendumului național consultativ desfășurat în baza acestuia.

24. **Contestația domnului Aurel Bonciog** a fost înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.5070 din 18 iunie 2019, fiind constituit Dosarul nr.1804 I/2019.

25. În motivarea contestației, autorul enunță, mai întâi, constatarea potrivit căreia **legislația este deficitară, pornind de la tehnica de elaborare**. În esență, este invocată lipsa de claritate a legislației, care determină dificultăți în aplicare ("orice procuror devine legiuitor"), "aruncând în spațiul european ideea că în România este proliferată crima organizată".

26. Cu referire la modul de reglementare a referendumului, se arată că Legea nr.3/2000 reglementează „organizarea și desfășurarea referendumului”, fără a-l defini. Cu trimitere la art.1 din legea menționată, se invocă **lipsa de claritate a sintagmei "interes național"**, arătându-se că revine în sarcina justiției să o definească. În acest sens, autorul sesizării solicită Curții Constituționale a României să stabilească dacă tematica referendumului și întrebările formulate se încadrează în sintagma „*interes național*". În continuare, sunt formulate critici punctuale, în mod distinct cu privire la cele două întrebări ce au făcut obiectul referendumului.

27. Cu privire la prima întrebare, se arată că **Legea fundamentală interzice, prin art.74 alin.(2), inițiativa legislativă a cetățenilor în probleme de amnistie și grațiere, de unde rezultă, per a contrario, că tema este "de politică exclusivă a autorităților, pornind de la caracteristica poporului meu, de exaltare a spiritului de frondă, ca rămășiță atavică de la romani, strămoșii noștri cruzi"**. Sub acest aspect, autorul sesizării lansează întrebarea dacă, vorbind de corupție, aceasta este o temă de

interes național sau de interes politic, iar, cu referire la domeniile exceptate de la inițiativa legislativă prin art.74 alin.(2) din Constituție, conchide că "amnistia și grațierea sunt de competența exclusivă a politicii penale, pe care o face Parlamentul, fără imbold popular".

28. Cu privire la cea de-a doua întrebare, se apreciază că aceasta se referă la **restrângerea dreptului Parlamentului de a legifera suveran, în sensul art.115 din Constituție**. Or, potrivit art 61 din Constituție, Parlamentul este singura autoritate legiuitoare. Dreptul Guvernului de a emite ordonațe nu este originar, el acționează ca împuternicit al Parlamentului, care poate da mandate în toate domeniile, exceptându-le pe cele prevăzute la art.115 alin.(6) din Constituție. Ca și în cazul întrebării precedente, autorul sesizării se întreabă dacă "poate poporul să decidă restrângerea drepturilor constituționale", opinând în acest sens că poporul "poate să propună revizuirea Constituției, dar nu pe calea referendumului, ci prin procedura prevăzută de art.150 din Constituție." Ca urmare, opțiunea solicitată, implicit, de modificare a Constituției pe calea referendumului, încalcă ordinea de drept din România, "care este nu numai un principiu constituțional, dar și al Europei". Se invocă, în acest sens, prevederile art.3 din Legea nr.3/2000, conform căreia „*Problemele care, potrivit art.148 din Constituție, nu pot fi supuse revizuirii nu pot face obiectul referendumului*” (actualul art.152), apreciindu-se că "acest tip de sondare a opiniilor nu este constituțional".

29. În final, se arată că **demersul de formulare a contestației a fost motivat "de un interes social și economic"**. Referendumul este un act social costisitor, suportat de contribuabilul român, fără a primi contraprestații, astfel încât are dreptul să-și spună părerea "despre cheltuielile inutile ale statului", finanțate în calitate de contribuabil, ridicând sub acest aspect problema răspunderii în situația în care "aceste cheltuieli sunt nu numai inutile, dar și neconstituționale". În concluzie, arată că, din cele expuse, rezultă că referendumul a fost o formă ocolită de a avea un temei de revizuire a Constituției, deși nu poporul decide cine stabilește infracțiunile și forma judecății și nici forma de exercitare a delegării parlamentare. Art.150 din Constituție oferă posibilitatea Președintelui de a solicita revizuirea Constituției fără consult popular. Pentru motivele expuse, se solicită Curții Constituționale să constate că referendumul a fost neconstituțional, respectiv să definească referendumul "ca un act social precis conturat".

30. **Contestația Federației Naționale a Muncii din România, "la solicitarea multora dintre membrii săi de sindicat"**, a fost înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.5081 din 19 iunie 2019 și formează obiectul Dosarului nr.1811 I/2019.

31. În motivarea contestației, se susține, mai întâi, că "**referendumul din data de 26 mai 2019 a avut o hibă majoră, acesta având cel puțin o întrebare care încalcă un drept fundamental al omului, respectiv dreptul de vot.**" Referindu-se în acest sens la prima întrebare, se arată că dreptul de vot sau sufragiul permite cetățenilor unui stat să voteze pentru a-și exprima voința cu ocazia unui scrutin. Alegătorii care au fost chemați la referendum pe data de 26 mai 2019 să își exprime opțiunea s-au văzut în postura de a nu putea să se exprime decât în niște direcții forțate, care nu reprezentau opiniile lor în ceea ce privește amnistia și grațierea. De asemenea, se apreciază că se introduce și o discriminare care nu poate fi benefică societății, în sensul că pot fi grațiați traficanții de droguri, violatorii, criminalii și alte categorii de infractori, dar un om care are probleme mari de sănătate nu poate beneficia de grațiere, în ultimele sale săptămâni de viață, pentru că are stigmatul de "corupt" pus pe frunte, mai ales știind cât de ușor și de nedrept se poate dobândi acest "calificativ". Se apreciază că aceasta este o problemă a multor cetățeni ai României, "care s-au simțit jigniți de această manevră politică, optând să voteze pentru europarlamentare dar refuzând cu vehemență să se exprime la referendum altcumva decât le dicta propria conștiință; întrucât pe buletinul de vot nu era și posibilitatea exprimării opțiunii personale, au refuzat să voteze așa cum îi dirijau/manipulau interese obscure, vizibil altele decât cele ale cetățenilor români".

32. Referitor la **datele publicate de AEP, se apreciază că sunt de natură să determine suspiciuni**, «întrucât acestea duc la concluzia logică a introducerii nejustificate a sute de mii de „cetățeni români” care figurează doar ca număr, nu și ca persoană reală, ceea ce duce cu gândul la folosirea ilegală a acestora pentru alterarea rezultatelor voturilor, fiind totodată și o explicație logică pentru multe anomalii rezultate în procesul de votare și evidențiate în procesele-verbale». Referitor la suspiciunea exprimată, se arată că vizează faptul că "după 30 de ani în care natalitatea a scăzut masiv, când mortalitatea a crescut, populația scriptică a României mai are un pic și depășește populația de pe vremea lui Ceaușescu, când avortul și metodele abortive erau interzise, când medicina nu făcuse progrese deosebite, când nivelul de trai era mai scăzut, locurile de muncă periculoase erau mult mai multe". Se solicită Curții Constituționale analizarea aspectelor semnalate.

33. **Contestația formulată de domnul Eugeniu-Dragoș Petria** a fost înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.5176 din 21 iunie 2019 și constituie obiectul Dosarului nr.1823 I/2019. În data de 24 iunie 2019 a fost înregistrată la Curtea Constituțională o completare a aceleiași contestații.

34. Autorul contestației solicită Curții Constituționale anularea Decretului Președintelui României nr.420 din 25 aprilie 2019 și infirmarea/invalidarea rezultatelor referendumului național consultativ desfășurat în data de 26 mai 2019.

35. În cuprinsul cererii formulate, se enunță o serie de **afirmații vizând suspiciunea de falsificare a alegerilor** pentru Parlamentul European și, implicit, a cu privire la falsificarea referendumului desfășurat în aceeași dată cu alegerile parlamentare, precum și posibila justificare politică a acestei "falsificări", de întărire sociopolitică și mediatică a președintelui României, "ca să aibă șanse reale la al doilea mandat". Se fac și aprecieri în sensul că "dacă masonii sataniști anticreștini, antiromâni din SRI, etc au avut curajul să falsifice alegerile europarlamentare în favoarea UDMR, este evident logic că au avut curajul să falsifice și în favoarea lor, a masonilor, referendumul din 26 mai 2019". Sunt atașate cererii o serie de documente, respectiv Adresa nr.11079 din 28 mai 2019 a AEP, prin care se arată, cu privire la un mesaj transmis pe fax, că, pentru a fi calificat ca petiție, este necesar ca din cerere să reiasă cu claritate obiectul acesteia și că în lipsa unor detalii suplimentare nu poate fi formulat un răspuns; adresa Ministerului Public- Parchetul de pe lângă Judecătoria Bacău, prin care se transmite domnului Eugeniu-Dragoș Petria un exemplar al referatului procurorului din data de 27 mai 2019, prin care s-a dispus clasarea petiției formulate de acesta, precum și corespondență cu Curtea Constituțională referitoare la depunerea unor înscrisuri în dosare ale instanței constituționale. În cererea de completare se dezvoltă aceleași susțineri, și se solicită Curții Constituționale "să salveze România de riscul unui al doilea mandat de președinte al României" al Președintelui în funcție. Se exprimă opinia potrivit căreia ar fi corect ca instanța constituțională să aștepte rezultatele anchetei Parchetului vizând falsificarea alegerilor europarlamentare, precum și rezultatele anchetei Parlamentului.

36. **Contestația formulată de domnul Sorin-Iulian Floruț** a fost înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.5217 din 24 iunie 2019 și constituie obiectul Dosarului nr.1849 I/2019.

37. Se susține, în esență, că **inițiativa legislativă nu aparține Președintelui României, conform art.74 alin.(1) din Constituție. Prin urmare, Președintele nu poate iniția nicio acțiune vizând revizuirea Legii fundamentale, pentru că nu este abilitat de Constituție.** Prin referendumul din 26 mai 2019, Președintele s-a plasat în situația paradoxală de a cere, în eventualitatea unui răspuns pozitiv, revizuirea Constituției, fără a parcurge procedura de revizuire. Mai mult, inițiind consultarea electoratului în problema amnistiei și grațierii colective, a acționat contrar prevederilor art.74 alin.(2) din Constituție, care stabilește că amnistia și grațierea nu pot face obiectul inițiativei legislative a cetățenilor. Se apreciază că această modalitate de a provoca modificarea Constituției contravine atât literei, cât și spiritului Constituției în vigoare, pentru că încalcă prevederi exprese ale Legii fundamentale și deschide o cale neconstituțională pentru revizuirea Constituției fără parcurgerea procedurii de revizuire. **Pe această cale devine posibil ca, oricând, să se inițieze un referendum inclusiv asupra prevederilor constituționale care nu sunt supuse revizuirii.** Aceasta, cu atât mai mult cu cât referendumul din 26 mai 2019 este al doilea care vizează modificarea Constituției prin eludarea procedurii de revizuire, primul fiind cel referitor la trecerea la Parlamentul unicameral, cu 300 de parlamentari.

38. Se mai susține că referendumul din 26 mai 2019 este și o **încercare de limitare a procesului de legiferare, stabilit de art.73 din Constituție**, și a libertății legiuitorului de a dispune asupra actelor normative pe care le emite, precum și o îngrădire a drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățeanului, între care și cel la amnistie și grațiere. Chiar dacă formularea "*probleme de interes național*" este relativ largă, nerestrictivă, nu există niciun motiv serios întemeiat pe litera Constituției sau pe spiritul ei, pentru a crede că legiuitorul ar fi redactat art.90 din Constituție acordându-i Președintelui României dreptul de a iniția un referendum în "*probleme de interes național*" care să vizeze revizuirea Constituției. Tot astfel, nu este constituțional ca Președintele României să inițieze o modificare legislativă printr-o întrebare al cărei răspuns pozitiv impune o modificare legislativă (în cazul de față chiar a Constituției), în pofida faptului că Președintele nu are inițiativă legislativă în niciun domeniu (art.74). Mai mult, în domeniul respectiv (amnistia și grațierea colectivă) nici măcar cetățenii consultați nu au dreptul de inițiativă legislativă.

39. Autorul contestației arată și că întrebarea a doua de la referendum cuprinde, de fapt, două întrebări comasate, la care ar fi fost normal să se poată răspunde la una cu "DA", iar la cealaltă cu "NU", ceea ce, prin formularea comasată și printr-un singur răspuns pe buletinul de vot la această întrebare, a limitat opțiunile electoratului. Pe de altă parte, întrebarea a doua vizează și ea modificarea textului Constituției, prin îngrădirea și limitarea actelor normative emise de Guvern. De asemenea, întrebarea nici

nu precizează limpede cine să aibă dreptul "extins", nici până la care limită să fie "extins" dreptul de a contesta ordonanțele Guvernului la Curtea Constituțională a României.

40. Față de aceste motive, se consideră că întrebările la referendumul din 26 mai 2019 sunt neconforme cu spiritul și litera Constituției în vigoare. Sunt contestate constituționalitatea decretului prezidențial de convocare a referendumului, precum și validitatea referendumului însuși.

B. Analiza susținerilor autorilor contestațiilor

(1) Obiectul contestațiilor

41. Examinând contestațiile formulate, Curtea constată că acestea au ca obiect procedura de organizare și desfășurare a referendumului național din 26 mai 2019, în ansamblul său, precum și, în mod distinct, Decretul Președintelui României nr.420 din 25 aprilie 2019 pentru organizarea unui referendum național, publicat în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.329 din data de 25 aprilie 2019.

42. Prin Decretul Președintelui României nr.420/2019, poporul român a fost chemat să își exprime voința cu privire la următoarele probleme de interes național: interzicerea amnistiei și grațierii pentru infracțiuni de corupție; interzicerea adoptării de către Guvern a ordonanțelor de urgență în domeniul infracțiunilor, pedepselor și al organizării judiciare corelată cu dreptul altor autorități constituționale de a sesiza direct Curtea Constituțională cu privire la ordonanțe. Pentru realizarea celor prevăzute la art.1 din decret, cetățenii au fost chemați să se pronunțe prin "DA" sau "NU" cu privire la următoarele întrebări: *1."Sunteți de acord cu interzicerea amnistiei și grațierii pentru infracțiuni de corupție?"; 2."Sunteți de acord cu interzicerea adoptării de către Guvern a ordonanțelor de urgență în domeniul infracțiunilor, pedepselor și al organizării judiciare și cu extinderea dreptului de a ataca ordonanțele direct la Curtea Constituțională?".* Prin același decret, s-a stabilit data referendumului la 26 mai 2019, în ziua desfășurării alegerilor pentru Parlamentul European.

(2) Dispozițiile constituționale invocate

43. În contestația domnului Petru Sebastian Bărnăuțiu sunt invocate dispozițiile constituționale cuprinse în art.1 alin.(3) și (5) care consacră statul de drept, demnitatea umană și, respectiv, principiul securității juridice, art.16 – *Egalitatea în drepturi*, art.20 – *Tratatul internațional privind drepturile omului* cu referire la art.14 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și Protocolul nr.12 adițional la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale care consacră principiile egalității și nediscriminării, art.1 din Declarația Universală a Drepturilor Omului referitoare la demnitatea ființelor umane și egalitatea în drepturi și art.21 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene care consacră interzicerea discriminării, art.31 alin.(2) din Constituție care prevede obligația de informare corectă a cetățenilor asupra treburilor publice, art.73 alin.(3) lit.i) care consacră competența Parlamentului de a acorda, prin lege, amnistie sau grațiere colectivă, art.94 alin.(1) lit.d) din Constituție, potrivit căruia Președintele acordă grațiere individuală, art.90 -*Referendumul*, art.115 – *Delegarea legislativă*, art.146 lit.d) referitor la atribuția Curții Constituționale de soluționare a excepțiilor de neconstituționalitate, art.150- *Inițiativa revizuirii*, art.151- *Procedura de revizuire* și art.152 – *Limitele revizuirii*. Dispozițiile constituționale invocate în sesizarea formulată de Aurel Bonciog sunt cuprinse în art.1 alin.(5) referitor la principiul legalității, art.61 privind rolul Parlamentului, art.74 - *Inițiativa legislativă*, în art.90 - *Referendumul*, art.115 - *Delegarea legislativă*, art.150- *Inițiativa revizuirii*, art.151- *Procedura de revizuire* și art.152 – *Limitele revizuirii*. Dispozițiile constituționale invocate în sesizarea formulată de Federația Națională a Muncii din România sunt cuprinse în art.36- *Dreptul de vot*. Domnul Eugeniu- Dragoș Petria a indicat în cuprinsul contestației prevederile art.51- *Dreptul de petiționare* și art.146 lit.i) referitoare la competența Curții Constituționale în materie de referendum. Domnul Sorin - Iulian Floruț a invocat prevederile constituționale ale art.73- *Categoriile de legi* și ale art.74 - *Inițiativa legislativă*.

44. Întrucât analiza tuturor criticilor formulate impune o circumstanțiere a cadrului în care au fost invocate, Curtea va proceda, mai întâi, la caracterizarea referendumului întemeiat pe dispozițiile art.90 din Constituție.

(3) Cadrul în care au fost formulate contestațiile. Caracterizarea și efectele referendumului cu privire la probleme de interes național, inițiat de Președintele României în temeiul art.90 din Constituție

45. Curtea reține că, potrivit Constituției, există următoarele tipuri de referendum național: două forme de referendum cu caracter decizional (pentru demiterea Președintelui în cazul suspendării acestuia de către Parlament și, respectiv, pentru revizuirea Constituției) și o formă de referendum consultativ (cu privire la probleme de interes național, la cererea Președintelui României).

46. Spre deosebire de cele două forme de referendum decizional, în privința cărora efectele sunt clar reglementate, legislația României nu prevede în mod expres efectele referendumului consultativ, însă acestea pot fi deduse din interpretarea cadrului constituțional și legal de referință.

47. Procedând la această interpretare, Curtea Constituțională a statuat asupra efectelor referendumului consultativ prin Decizia nr.682 din 27 iunie 2012, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.473 din 11 iulie 2012, în care a reținut că: " 1.4. (...) referendumul, indiferent de caracterul său - decizional sau consultativ - cum este cazul referendumului național din anul 2009, reprezintă o modalitate de exercitare a suveranității naționale.(...) 1.6. Întrucât pot exista situații în care problematica asupra căreia poporul este chemat să își exprime voința să afecteze interesele reprezentanților aleși (cum este cazul reducerii numărului de parlamentari sau al reducerii indemnizațiilor parlamentarilor), Comisia de la Veneția, în documentul intitulat *Linii directe pentru organizarea referendumului*, adoptat la cea de-a 68-a sesiune plenară (13-14 octombrie 2007), a reținut că efectele referendumului trebuie să fie expres prevăzute în Constituție sau prin lege, fie că referendumul este consultativ, fie că este decizional. Totodată, este preferabil ca un referendum asupra chestiunilor de principiu sau a altor propuneri formulate generic să aibă caracter consultativ. Dacă însă are caracter decizional, trebuie să existe norme care să prevadă în mod expres procedura ulterioară. (...)1.7. Faptul că, în cazul referendumului consultativ, nu este stabilită o astfel de procedură ulterioară nu se traduce într-o lipsă a efectelor acestui referendum. Nici nu ar fi admisibil într-un stat de drept ca voința populară, exprimată cu o largă majoritate (...), să fie ignorată de reprezentanții aleși ai poporului.(...)1.10. Din această perspectivă, ceea ce distinge un referendum consultativ de unul decizional nu este, în principal, chestiunea privitoare la respectarea sau nu a voinței populare - această voință nu poate fi ignorată de aleșii poporului, întrucât este o expresie a suveranității naționale -, ci caracterul efectului referendumului (direct sau indirect). Spre deosebire de referendumul decizional, referendumul consultativ produce un efect indirect, în sensul că necesită intervenția altor organe, de cele mai multe ori a celor legislative, pentru a pune în operă voința exprimată de corpul electoral. 1.11. Această interpretare se întemeiază și pe principiul loialității constituționale, desprins și interpretat prin coroborarea dispozițiilor constituționale ale art.1 - *Statul român*, art.2 - *Suveranitatea* și art.61 - *Rolul și structura* (Parlamentului), principiu care, în această materie, impune ca autoritățile cu competențe decizionale în domeniile vizate de problematica supusă referendumului (în cazul de față Parlamentul) să ia în considerare, să analizeze și să identifice modalități de punere în practică a voinței exprimate de popor. (...)." Aceste considerente au fost reluate de Curtea Constituțională în Decizia nr.80 din 16 februarie 2014, precitată.

48. Jurisprudența citată realizează o distincție de esență între efectele referendumului decizional și ale celui consultativ. Astfel, referendumul decizional produce efecte juridice, respectiv demiterea Președintelui [art.95 alin.(3) din Constituție] și aprobarea legii de revizuire a Constituției [art.151 alin.(3) din Constituție]. Referendumul consultativ nu produce în mod direct efecte juridice, întrucât Constituția îl caracterizează ca fiind o formă de "consultare" a poporului asupra problemelor pe care Președintele le apreciază ca fiind de interes național. Textul constituțional de referință nu realizează vreo circumstanțiere în privința domeniului ori a consecințelor juridice ale consultării, ceea ce conduce la concluzia că efectele unui astfel de referendum sunt de natură politică, iar nu juridică. Tot astfel, dispozițiile art.45 din Legea referendumului nr.3/2000, care se referă, în alin.(1), la toate formele de referendum național, stabilește efecte juridice numai cu privire la două dintre acestea, și anume cele decizionale, prin dispozițiile alin.(2), potrivit cărora "*Legea de revizuire a Constituției sau, după caz, măsura demiterii din funcție a Președintelui României intră în vigoare la data publicării în Monitorul Oficial al României, Partea I, a hotărârii Curții Constituționale de confirmare a rezultatelor referendumului.*" Din interpretarea *per a contrario* a dispozițiilor legale citate, rezultă că referendumul consultativ nu produce efecte juridice. Desigur că, așa cum Curtea Constituțională a statuat în jurisprudența citată, voința majoritară exprimată la referendumul consultativ nu poate fi ignorată. Rezultatele unui astfel de referendum relevă guvernanților, autorităților publice, inițiatorului, voința populară în problema/problemele cu privire la care poporul a fost consultat, arătând direcția care se dorește a fi urmată în această privință. Un astfel de referendum poate determina inclusiv adoptarea unor acte cu caracter legislativ, în măsura în care aceasta este modalitatea prin care autoritățile decid să pună în operă rezultatul consultării populare sau poate determina o conduită de abținere de a reglementa în sens contrar voinței exprimate de votanți.

49. În același sens sunt, de altfel, și recomandările Comisiei de la Veneția, care disting în privința efectelor între referendumul consultativ și cel decizional, numai acestuia din urmă atașându-i efect obligatoriu [CDL-AD (2005) 034, Referendumurile în Europa — o analiză a normelor juridice din statele europene, pct.116]. Comisia de la Veneția reține în acest sens că "*25. Referendumul ar putea produce efecte obligatorii (decizionale) sau neobligatorii. Referendumul fără caracter obligatoriu reprezintă o formă de*

consultare cu alegătorii. Atunci când se referă la efectele referendumurilor, Codul de bune practici în materie de referendum, adoptat de Comisia de la Veneția în martie 2007, sugerează că efectele referendumurilor cu caracter juridic obligatoriu sau consultativ trebuie să fie specificate în mod clar în Constituție sau în lege. De preferință, **referendumurile privind chestiuni de principiu sau propuneri formulate în termeni generali ar trebui să nu fie obligatorii. În cazul în care acestea sunt obligatorii, procedura ulterioară ar trebui prevăzută în norme specifice**. [CDL-AD (2008) 010, Aviz privind Constituția Finlandei, pct.25]

50. În concluzie, cadrul constituțional aplicabil celor trei tipuri de referendum național consacră diferențe de esență între referendumul consultativ și cel decizional, în sensul mai sus arătat. Astfel fiind, și întrucât analiza Curții Constituționale, în exercitarea atribuției prevăzute de art.146 lit.i) din Constituție, este în mod necesar subsumată caracterizării și efectelor referendumului cu privire la care este sesizată, susținerile autorilor contestațiilor în prezenta cauză vor fi analizate în raport cu cadrul constituțional corespunzător referendumului consultativ. Întrucât unele dintre critici sunt comune mai multor contestații, Curtea va proceda, în continuare, la examinarea lor grupate pe categorii de critici.

(4) Examinarea criticilor cuprinse în contestații

Susținerile potrivit cărora referendumul a avut ca obiect probleme ce implică revizuirea Constituției, fapt ce ar contraveni procedurii specific reglementate în acest sens de art.150 și art.151 din Constituție, cu consecința încălcării art.1 alin.(3) și (5) din Constituție și a recomandărilor Comisiei de la Veneția

51. Examinând aceste susțineri, Curtea constată că dispozițiile art.90 din Constituție nu limitează sfera "problemelor de interes național" ce pot constitui obiectul referendumului consultativ. Sub acest aspect, în jurisprudența sa, Curtea Constituțională a reținut că "art.90 din Constituție stabilește competența exclusivă a Președintelui în determinarea problemelor de interes național ce se supun referendumului, chiar dacă consultarea Parlamentului este obligatorie. Numai Președintele României are dreptul de a decide care sunt problemele de interes național și de a stabili, în cadrul acestora, prin decret, problema concretă ce se supune referendumului și data desfășurării acestuia" (Decizia nr.567 din 11 iulie 2006, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.613 din 14 iulie 2006). Ca urmare, **"stabilirea problemelor de interes național este de competența Președintelui României**, Parlamentul urmând a fi consultat în legătură cu organizarea referendumului cu privire la probleme de interes național" (a se vedea Decizia nr.355 din 4 aprilie 2007, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.318 din 11 mai 2007). Astfel fiind, dispozițiile art.90 din Constituție nu oferă suportul distincției realizate în contestații, în sensul excluderii de la consultarea populară a problemelor de interes național a căror rezolvare ar pune în discuție revizuirea Constituției.

52. Nu poate fi reținută incidența în cauză a dispozițiilor art.150 și art.151 din Constituție și nici critica formulată sub acest aspect în sensul că promovarea unui referendum consultativ cu un asemenea obiect ar deschide o cale neconstituțională de revizuire a Constituției. Rezultatul referendumului consultativ oferă doar o orientare politică în privința problemelor de interes național care au format obiectul consultării. Decizia asupra modului în care voința exprimată la referendum va fi pusă în operă revine însă autorităților publice cu competențe în materie. De asemenea, indiferent de conținutul întrebărilor adresate poporului cu prilejul unui referendum consultativ, revizuirea Constituției urmează procedura reglementată prin dispozițiile art.150-152 din Legea fundamentală, texte care stabilesc inițiatorii, regulile de dezbatere, adoptare și aprobare a legii de revizuire a Constituției, precum și limitele revizuirii. Astfel, revizuirea Constituției poate fi inițiată atât de cetățeni (cu respectarea regulilor referitoare la numărul minim de susținători și dispersia teritorială), cât și de Președinte, la propunerea Guvernului, și presupune organizarea în mod obligatoriu a unui referendum, în conformitate cu art.151 alin.(3) din Constituție, potrivit căruia **"Revizuirea este definitivă după aprobarea ei prin referendum, organizat în cel mult 30 de zile de la data adoptării proiectului sau a propunerii de revizuire a Constituției"**. **Acest referendum cu caracter decizional, care are ca efect revizuirea Constituției, nu se confundă cu referendumul consultativ, care, indiferent de întrebările supuse poporului și tematica acestuia, rămâne o consultare cu efecte politice.**

53. Față de aceste considerente, Curtea constată că nu pot fi primite criticile de neconstituționalitate formulate în raport cu prevederile art.1 alin.(3) și (5) coroborate cu cele ale art.150 și 151 din Constituție, întrucât acestea nu sunt incidente în cauză.

Susținerile potrivit cărora obiectul referendumului a privit probleme care, potrivit art.152 alin.(1) și (2) din Constituție, nu pot fi supuse revizuirii și nu pot face obiectul referendumului, fiind

încălcate limitele revizuirii referitoare la suprimarea unor drepturi fundamentale ale cetățenilor și independența justiției, cu referire specială la principiul demnității și cel al egalității, consacrate de art.1 alin.(3) și, respectiv, art.16 din Constituție.

54. Cu privire la aceste critici, Curtea observă că se bazează pe aceeași abordare nediferențiată a mai multor instituții constituționale și tipuri de referendum. Astfel, **întreaga motivare a criticilor formulate vizează** revizuirea Constituției, inclusiv referendumul ca etapă a procedurii de revizuire, **ipoteză juridică diferită de cea a referendumului consultativ**. În mod firesc, dacă revizuirea Constituției nu poate încălca limitele revizuirii, astfel cum sunt reglementate de art.152 din Constituție, nici referendumul pentru aprobarea legii de revizuire nu poate încălca limitele revizuirii. Analiza modului de respectare a acestor limite se realizează însă de Curtea Constituțională în cadrul atribuțiilor sale vizând revizuirea Constituției. Dispozițiile constituționale reglementează în acest sens competența Curții de **control de constituționalitate din oficiu** atât al inițiativei de revizuire a Constituției [art.146 lit.a) teza a doua din Constituție], cât și al legii de revizuire a Constituției [art.146 lit.l) din Constituție, raportat la art.23 din Legea nr.47/1992 privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale]. De asemenea, **Curtea veghează la respectarea procedurii pentru organizarea și desfășurare a referendumului**, inclusiv a celui de **revizuire a Constituției** [art.146 lit.i) din Constituție].

55. Realizarea unei analize în sensul solicitat în motivarea contestațiilor, prin prisma eventualei consacării, la nivel constituțional sau legal, a voinței exprimate cu prilejul referendumului inițiat de Președinte în temeiul art.90 din Constituție ar impune o evaluare exhaustivă a ipotezelor de reglementare și, din această perspectivă, o substituie a legiuitorului de către instanța constituțională, ceea ce excedează limitelor competenței Curții în exercitarea atribuției stabilite de art.146 lit.i) din Constituție.

56. Pentru considerentele expuse, Curtea constată că nu pot fi primite criticile formulate în raport cu prevederile art.16 – *Egalitatea în drepturi*, art.20 – *Tratatelor internaționale privind drepturile omului* cu referire la art.14 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și Protocolul nr.12 adițional la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale care consacră principiile egalității și nediscriminării, art.1 din Declarația Universală a Drepturilor Omului referitoare la demnitatea ființelor umane și egalitatea în drepturi și art.21 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene care consacră interzicerea discriminării, art.61 referitor la rolul Parlamentului, art.73 alin.(3) lit.i) care consacră competența Parlamentului de a acorda, prin lege, amnistie sau grațiere colectivă, art.90 - *Referendumul*, art.94 alin.(1) lit.d) din Constituție, potrivit căruia Președintele acordă grațiere individuală, art.115 – *Delegarea legislativă*, art.146 lit.d) referitor la atribuția Curții Constituționale de soluționare a excepțiilor de neconstituționalitate și art.152 – *Limitele revizuirii*, întrucât aceste dispoziții constituționale nu au incidență în cauză.

Susținerile potrivit cărora obiectul referendumului a privit probleme care, conform art.74 alin.(2) din Constituție, sunt exceptate de la inițiativa cetățenească, fiind încălcată astfel competența Parlamentului de organ reprezentativ suprem și unică legiuitoare a țării, consacrată de art.61 din Constituție.

57. Curtea constată că dispozițiile art.74 alin.(2) din Legea fundamentală reglementează limitele inițiativei legislative cetățenești, iar nu ale referendumului consultativ. Este vorba despre două instituții constituționale distincte, cu un regim juridic diferit. La acest moment, nici Constituția, nici legea nu limitează *"problemele de interes național"* la care se referă art.90 prin raportare la dispozițiile art.74 alin.(2) din Constituție, astfel încât Curtea nu poate constata încălcarea acestui din urmă text constituțional ori a rolului Parlamentului reglementat de art.61 din Constituție.

Susținerile potrivit cărora întrebările ce au făcut obiectul referendumului au cuprins mai multe probleme distincte, cu încălcarea prevederilor art.2 alin.(3) și ale art.36 din Legea nr.3/2000, cât și a recomandărilor Comisiei de la Veneția privind respectarea "unității de conținut" a fiecărei probleme supuse consultării. Lipsa de claritate a întrebărilor. Încălcarea dreptului de vot și a exprimării libere a voinței electoratului, din perspectiva obligației de informare obiectivă a cetățenilor cu privire la conținutul întrebărilor și la efectele juridice ale acestora

58. Examinând cele două întrebări supuse referendumului, Curtea constată că acestea implică o problemă juridică amplă și complexă (din sfera dreptului penal, constituțional, a organizării judiciare), cu un pronunțat caracter tehnic și de specialitate juridică (regimul juridic al măsurilor de clemență, regimul juridic al ordonanțelor de urgență, procedura și actele supuse controlului de constituționalitate). Cât privește cea de-a doua întrebare, aceasta cuprinde cel puțin două ipoteze, întrucât se referă atât la interzicerea ordonanțelor de urgență într-o serie de domenii (al infracțiunilor, pedepselor și al organizării judiciare), susceptibile, în sine, de răspunsuri distincte, cât și la posibilitatea contestării ordonanțelor de urgență direct

la Curtea Constituțională, ceea ce ar fi impus redactarea mai multor întrebări, pentru a oferi posibilitatea de a se răspunde în mod corespunzător ipotezelor respective. Curtea mai observă și diferența existentă între problema de interes național, astfel cum a fost enunțată la pct.2 din decret *"interzicerea adoptării de către Guvern a ordonanțelor de urgență în domeniul infracțiunilor, pedepselor și al organizării judiciare corelată cu dreptul altor autorități constituționale de a sesiza direct Curtea Constituțională cu privire la ordonanțe"*, și modul în care a fost formulată întrebarea nr.2 *"sunteți de acord cu interzicerea adoptării de către Guvern a ordonanțelor de urgență în domeniul infracțiunilor, pedepselor și al organizării judiciare și cu extinderea dreptului de a ataca ordonanțele direct la Curtea Constituțională?"* Astfel, enunțarea problemei de interes național vizează extinderea sferei subiecților competenți să sesizeze Curtea Constituțională pentru controlul de constituționalitate al ordonanțelor de urgență ale Guvernului, în timp ce întrebarea formulată vizează o extindere a competenței Curții Constituționale în această materie.

59. Statuând asupra liberei formări a voinței electoratului, esențială pentru votul liber, Comisia de la Veneția a recomandat, în Codul bunelor practici în materie de referendum adoptat la cea de-a 70-a sesiune plenară, Veneția 16-17 martie 2007, ca *«problema supusă votului să fie clară; nu trebuie să inducă în eroare; nu trebuie să sugereze un răspuns; alegătorii trebuie să fie informați cu privire la efectele referendumului; participanții la scrutin trebuie să poată răspunde la întrebări doar prin „da”, „nu”, sau prin vot alb»*. Tot astfel, Comisia de la Veneția a recomandat ca *"autoritățile să furnizeze o informare obiectivă. Aceasta implică faptul că textul supus referendumului, însoțit de un raport explicativ sau de un material echilibrat aparținând partizanilor și adversarilor propunerii, trebuie să fie pus la dispoziția alegătorilor cu suficient timp înainte, după cum urmează: i. ele se publică într-un jurnal oficial cu suficient timp înainte de data votării; ii. trebuie expediate direct cetățenilor și primite de aceștia cu suficient timp înainte de data votării; iii. raportul explicativ trebuie să prezinte, în manieră echilibrată, nu numai punctul de vedere al autorităților (executivul și legislativul) sau al persoanelor care îl împărtășesc, ci și punctul de vedere opus.»* (3. Votul liber 3.1. Libera formare a voinței electoratului, pct.c și d). De asemenea, *"ar trebui să se asigure faptul că alegătorii răspund la întrebarea adresată, în loc să exprime o opinie privind situația politică și socială a țării. Prin urmare, o importanță majoră trebuie acordată dezbaterilor privind problema referendumului. Cu toate acestea, există temerea că acest lucru nu va fi suficient pentru a elimina pericolul"*. [Compilație de avize și rapoarte ale Comisiei de la Veneția cu privire la referendumuri, CDL-PI (2017)001, cu trimitere la CDL-AD(2005)028, Avizul privind Recomandarea 1704 (2005) a Adunării Parlamentare cu privire la referendumuri: către bune practici în Europa]. De asemenea, *«chestiunile care fac obiect al referendumului trebuie să respecte: unitatea de formă: aceeași întrebare nu trebuie să combine o propunere de amendament redactată în termeni specifici cu o propunere formulată generic sau cu o chestiune de principiu; unitatea de conținut: exceptând revizuirea totală a unui text (Constituție, lege), trebuie să existe un raport intrinsec între diferitele părți ale fiecărei chestiuni supuse la vot, astfel încât să se garanteze libertatea de vot a alegătorului, care nu trebuie chemat să accepte sau să respingă în bloc dispoziții fără legătură între ele»*. [Compilație de avize și rapoarte ale Comisiei de la Veneția cu privire la referendumuri, CDL-PI (2017)001, 7. Validitatea procedurală a textelor supuse referendumului, pct.III2, cu trimitere la CDL-AD(2007)008rev, Codul de bune practici în materie de referendum].

60. Curtea reține că, la referendumul din 26 mai 2019, nu a existat o informare completă cu privire la toate detaliile de ordin juridic și tehnic pe care le presupun cele două întrebări, nefiind respectate recomandările reținute de Comisia de la Veneția în documentele citate. De asemenea, au existat mai multe ipoteze în cuprinsul întrebărilor, care ar fi impus o tratare distinctă, conform aceluiași recomandări. Dat fiind însă faptul că referendumul are caracter consultativ, iar voința exprimată, chiar în condițiile deficiențelor evidente de redactare a întrebărilor formulate, oferă o orientare autorităților în privința voinței majoritare exprimate de votanți, nu subzistă un temei constituțional pentru invalidarea referendumului. Întrucât a fost exprimată o voință cu efect politic, iar nu juridic, în sensul analizat, aspectele de ordin juridic, tehnic și de detaliu urmează a fi apreciate în mod corespunzător de către autorități și puse în operă cu respectarea cadrului constituțional și legal de referință.

61. Curtea subliniază, în acest context, necesitatea stabilirii unui cadru legal riguros pentru ca asemenea deficiențe să nu mai existe pe viitor, în sensul reglementării obligației autorităților publice la informarea detaliată și completă a electoratului, în conformitate cu Codul bunelor practici în materie de referendum și celelalte recomandări ale Comisiei de la Veneția în materie.

Susținerile exprimând suspiciuni cu privire la datele publicate de AEP. Suspiciuni de "falsificare" a referendumului.

62. În contestațiile formulate se mai susține, referitor la datele publicate de AEP, că sunt de natură să determine suspiciuni, sens în care se fac o serie de considerații privind scăderea natalității și alte evoluții, precum cea a nivelului de trai. Tot astfel, sunt enunțate afirmații privind falsificarea referendumului desfășurat în aceeași dată cu alegerile parlamentare, precum și posibila justificare politică a acestei "falsificări".

63. Curtea constată însă că niciuna dintre aceste susțineri nu a fost motivată din punct de vedere juridic, în conformitate cu prevederile art.10 alin.(2) din Legea nr.47/1992, potrivit căreia "*Sesizările trebuie făcute în formă scrisă și motivate.*" Curtea nu poate proceda la o eventuală suspendare a cauzei, în sensul solicitat în una dintre contestații, pe baza unor simple suspiciuni, considerații personale, neînsoțite de probe care să susțină neconcordanța sau caracterul nereal al datelor furnizate de AEP în privința cetățenilor înscrși pe listele electorale permanente, ori de dovada săvârșirii vreunor infracțiuni (în sensul de act al autorităților cu competențe în acest sens) în legătură cu referendumul.

64. Pentru toate aceste considerente, constatând că nu pot fi reținute criticile formulate în raport cu dispozițiile constituționale invocate, Curtea urmează să respingă contestațiile formulate.

Cererea de renumărare a voturilor

65. Ulterior termenului acordat în cauză pentru data de 12 iunie 2019, la dosarul cauzei a mai fost atașată solicitarea formulată de domnul Petruț Mazarine, înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.5079 din 19 iunie 2019, de "renumărare manuală a voturilor". În cerere se invocă aspecte care vizează alegerile pentru Parlamentul European, "premisele unei fraude de proporții mult mai mari", apreciindu-se că "situația este identică și la referendum." Cererea nu a fost motivată sau fundamentată în vreun fel, autorul ei limitându-se la o simplă afirmație ce dă expresie unei suspiciuni personale. Constatând lipsa motivării acestei afirmații, Curtea urmează să respingă, ca neîntemeiată, cererea formulată.

III. Documentele transmise de BEC, verificarea acestora la Curtea Constituțională și corespondența instanței constituționale cu BEC și AEP

66. Cu Adresa nr.1770 din 4 iunie 2019, înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.4497 din 4 iunie 2019, BEC a transmis Curții Constituționale procesele- verbale privind rezultatele Referendumului național din 26 mai 2019 întocmite de BEC, birourile electorale județene (denumite în continuare *BEJ*), birourile electorale ale sectoarelor municipiului București, Biroul electoral pentru secțiile de votare din străinătate și birourilor electorale ale secțiilor de votare, întocmite separat pentru fiecare dintre cele două întrebări de la referendum.

67. Din verificarea proceselor - verbale comunicate Curții Constituționale de către BEC s-a constatat că pe baza acestora nu poate fi determinat, cu certitudine, numărul persoanelor înscrise pe listele electorale permanente, pentru a putea proceda, în temeiul art.5 alin.(2) din Legea 3/2000, la stabilirea cvorumului legal de participare. Aceasta, întrucât în procesele-verbale se utilizează o altă formulă, și anume "*numărul persoanelor înscrise în lista pentru referendum*", iar în unele secții de votare s-au consemnat la această rubrică atât numărul persoanelor înscrise pe listele electorale permanente, cât și numărul persoanelor înscrise pe listele electorale suplimentare. Această constatare, precum și diferența evidentă în privința numărului persoanelor înscrise pe listele pentru referendum la întrebarea nr.1 și întrebarea nr.2 (număr care ar fi trebuit să fie identic, câtă vreme există o singură listă pentru referendum, iar nu mai multe) au determinat formularea unei adrese către BEC pentru a comunica următoarele:

- precizări în legătură cu "*numărul persoanelor înscrise în lista pentru referendum*", consemnat la pct.1 din procesele-verbale, respectiv dacă acesta reprezintă "*numărul persoanelor înscrise în listele electorale permanente*" (câtă vreme, din verificarea documentelor transmise rezultă situații în care s-a făcut mențiunea în procesele-verbale că la pct.1 se regăsesc atât alegătorii înscrși în listele electorale permanente, cât și alegătorii din listele suplimentare); în ipoteza în care "*numărul persoanelor înscrise în lista pentru referendum*" reprezintă "*numărul persoanelor înscrise în listele electorale permanente*", dacă BEC a avut în vedere la efectuarea calculelor situațiile în care în secțiile de votare au fost consemnați la rubrica nr.1 și alegătorii din listele suplimentare;

- precizări vizând posibilitatea/imposibilitatea din punct de vedere legal/tehnic ca la același referendum numărul cuprins în aceeași "listă" să fie diferit după cum vizează prima sau cea de-a doua întrebare cuprinsă în buletinele pentru referendum; altfel spus, care dintre cifrele consemnate la pct.1 din cele două procese-verbale întocmite pentru întrebarea nr.1 și, respectiv, întrebarea nr.2 reprezintă "*numărul persoanelor înscrise în listele electorale permanente*";

- care sunt diferențele existente în procesele-verbale întocmite pentru cele două întrebări de către BEJ ce au condus la consemnarea de către BEC a unui număr diferit de persoane la pct.1 din procesele -

verbale, respectiv la rubrica "numărul persoanelor înscrise în lista pentru referendum" (identificare BEJ care au transmis date diferite la pct.1 din procesele-verbale și diferența constatată la fiecare).

68. De asemenea, Curtea s-a adresat AEP pentru a comunica "numărul persoanelor înscrise în listele electorale permanente", potrivit art.5 alin.(2) din Legea nr.3/2000 privind organizarea și desfășurarea referendumului.

69. Răspunsul BEC a fost transmis cu Adresa nr.1801/c din 14 iunie 2019, înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.5000 din 18 iunie 2019, comunicându-se faptul că "numărul persoanelor înscrise în lista pentru referendum" consemnat la pct.1 din anexele nr.2-4 la Legea nr.3/2000 reprezintă, în opinia BEC, "numărul persoanelor înscrise pe listele electorale permanente", prevăzut la art.5 alin.(2) din aceeași lege. BEC a mai precizat că înscrierea la această rubrică, de către unele birouri electorale ale secțiilor de votare, și a alegătorilor cuprinși în listele electorale suplimentare "este o eroare generată de formularea ambiguă a textului de la pct.1 din anexele nr.2-4 la Legea nr.3/2000." Asemenea erori nu au fost corectate de BEC, întrucât nu există o astfel de atribuție legală consemnată în sarcina sa, "în condițiile în care legiuitorul nu a introdus, la acest punct din procesul verbal de centralizare, o cheie de control care să împiedice o astfel de înscriere eronată." Cât privește diferența constatată în privința înscrierii de la pct.1 din procesele verbale, se arată că "nu poate reprezenta decât erori de înscriere", deoarece la acest punct ar fi trebuit consemnat "numărul de cetățeni înscrși într-o singură listă electorală permanentă". Erorile au fost generate prin înscrierile operate de trei birouri electorale județene, respectiv Constanța, Neamț și Vâlcea, iar în cele trei județe, erorile au fost făcute în patru secții de votare. Diferența constatată la nivel național este de 779 de persoane (mai mult la întrebarea 2 față de întrebarea 1). La răspunsul formulat au fost atașate corespondență cu AEP, Decizia BEC privind unele măsuri pentru desfășurarea alegerilor pentru membrii din România în Parlamentul European și a Referendumului național din 26 mai 2019, copii ale proceselor-verbale la care se face referire în răspunsul transmis.

70. Răspunsul AEP a fost înregistrat la Curtea Constituțională cu nr.5120 din 20 iunie 2019, fiind în sensul că "18.267.997 de cetățeni români cu drept de vot la referendumul național consultativ din 26 mai 2019 au fost înscrși în listele electorale permanente întocmite pentru scrutinul menționat". Același număr a fost comunicat de AEP către BEC, cu Adresa nr.11353 din 25 mai 2019, primită de Curtea Constituțională de la această din urmă autoritate, unde se consemnează că "pentru referendumul național, numărul total al alegătorilor înscrși în listele electorale permanente (LEP) este de 18.267.997 de persoane".

71. Verificările efectuate la Curtea Constituțională au mai relevat diverse probleme consemnate în fișele de verificare întocmite pentru fiecare BEJ, o parte dintre acestea fiind determinate, așa cum relevă și corespondența cu BEC, de imprecizia dispozițiilor legale de referință. În toate fișele întocmite s-a consemnat însă verificarea respectării cheilor de control, nefiind semnalată nicio eroare.

72. **Curtea constată că, prin dimensiunea lor, problemele constatate pot fi calificate ca erori inerente unui exercițiu electoral de amploare, care nu sunt de natură să determine consecințe asupra validării/confirmării referendumului.** Pentru ca astfel de erori să fie eliminate pe viitor, se impune o reglementare clară și precisă, corelarea terminologiei utilizate, precum și un sens univoc al acesteia.

73. În concluzie, verificând procedura de organizare și desfășurare a referendumului consultativ din data de 26 mai 2019, Curtea a constatat o serie de deficiențe, atât în ceea ce privește Decretul Președintelui României nr.420 din 25 aprilie 2019, cât și în ceea ce privește modul de desfășurare a referendumului. Curtea apreciază însă că deficiențele constatate nu sunt de natură să susțină o încălcare a cadrului constituțional care configurează referendumul consultativ. Astfel, în temeiul art.90 din Constituție, poporul este consultat de Președintele României, iar rezultatul consultării trebuie avut în vedere de autorități în abordarea problemelor de interes național care au format obiectul consultării, în sensul orientării politice a acestora. Această abordare se poate concretiza în diverse măsuri ale autorităților publice, fără a impune o opțiune pentru o categorie sau alta de măsuri, cum ar fi revizuirea Constituției, vizată de autorii contestațiilor formulate în această cauză. Ca urmare, declanșarea referendumului consultativ, întrebările adresate poporului de către Președinte, valorificarea răspunsurilor primite de către autoritățile publice sunt subsumate unui efect politic care, la rândul său, produce consecințe în planul răspunderii politice a actorilor instituționali implicați, iar nu în planul răspunderii juridice a acestora. În măsura în care decizia politică este de adoptare a unor măsuri cu caracter legislativ, acestea pot forma obiectul controlului de constituționalitate în conformitate cu cadrul constituțional aplicabil.

IV. Validarea și confirmarea rezultatelor referendumului

74. Față de erorile de înscriere și, respectiv, de calcul consemnate în procesele-verbale, confirmate și de BEC, **Curtea a avut în vedere la stabilirea cvorumului potrivit art.5 alin.(2) și (3) din Legea nr.3/2000 numărul persoanelor înscrise pe listele electorale permanente comunicat de AEP, adică**

18.267.997 de persoane, iar nu numărul persoanelor înscrise pe lista/listele electorale pentru referendum, consemnat în procesele-verbale transmise de BEC. În raport cu numărul persoanelor înscrise pe listele electorale permanente comunicat de AEP, Curtea a calculat procentele de 25% și, respectiv, 30%, prevăzute de lege.

75. De asemenea, ca o consecință a dispozițiilor art.5 alin.(3) din Legea nr.3/2000, care impun, drept condiție de valabilitate a referendumului, ca opțiunile valabil exprimate să reprezinte cel puțin 25% din "cei înscrși pe listele electorale permanente", Curtea a introdus acest parametru în tabelul centralizator al rezultatului referendumului, respectiv "Numărul opțiunilor valabil exprimate" și a procedat la consemnarea procentului rezultat prin raportare la numărul persoanelor înscrise pe listele electorale permanente. Cât privește determinarea opțiunii majoritare pentru fiecare dintre întrebările de la referendum, aceasta s-a realizat prin raportare la numărul total al opțiunilor valabil exprimate (adică număr de participanți minus voturi nule, din care s-a calculat procentul de voturi corespunzătoare răspunsului "DA" și, respectiv, răspunsului "NU").

	Cifre absolute	Procente	Procente
a) Numărul persoanelor înscrise în listele electorale permanente	18.267.997	100,00%	-
b) Numărul participanților:	7.922.591	43,37%	-
c) Numărul opțiunilor valabil exprimate	7.519.061	41,16%	100,00%
d) Numărul voturilor valabil exprimate la răspunsul "DA":	6.459.383		85,91%
e) Numărul voturilor valabil exprimate la răspunsul "NU":	1.059.678		14,09%
f) Numărul voturilor nule:	403.530		-

76. Ca urmare, Curtea reține, **pentru prima întrebare**, următoarele rezultate:

	Cifre absolute	Procente	Procente
a) Numărul persoanelor înscrise listele electorale permanente	18.267.997	100,00%	-
b) Numărul participanților:	7.923.869	43,38%	-
c) Numărul opțiunilor valabil exprimate	7.516.781	41,15%	100,00%
d) Numărul voturilor valabil exprimate la răspunsul "DA":	6.477.865		86,18%
e) Numărul voturilor valabil exprimate la răspunsul "NU":	1.038.916		13,82%
f) Numărul voturilor nule:	407.088		-

77. Curtea reține, **pentru a doua întrebare**, următoarele rezultate:

78. În concluzie, Curtea constată că este întrunită condiția privind participarea la referendum a cel puțin 30% din numărul persoanelor înscrise în listele electorale permanente (la ambele întrebări). De asemenea, este întrunită condiția potrivit căreia opțiunile valabil exprimate reprezintă cel puțin 25% din cei înscrși pe listele electorale permanente (la ambele întrebări). Pentru prima întrebare, votul majoritar al participanților care au exprimat opțiuni valabile (85,91%) a fost pentru răspunsul "DA", așadar în sensul acordului cu "interzicerea amnistiei și grațierii pentru infracțiuni de corupție." Pentru cea de-a doua întrebare, votul majoritar al participanților care au exprimat opțiuni valabile (86,18%) a fost pentru răspunsul "DA", așadar în sensul acordului cu "interzicerea adoptării de către Guvern a ordonanțelor de urgență în domeniul infracțiunilor, pedepselor și al organizării judiciare și cu extinderea dreptului de a ataca ordonanțele direct la Curtea Constituțională".

79. Pentru confirmarea rezultatelor referendumului, Curtea a avut în vedere datele comunicate de BEC și AEP, cu distincțiile mai sus arătate. Cu toate acestea, Curtea observă că, în condițiile în care referendumul este un scrutin unitar, numărul participanților la referendum nu poate să fie diferit pentru întrebările care au format obiectul consultării. Acest număr ar fi trebuit să fie identic indiferent de câte întrebări se află pe buletinele de vot, consecință a individualității proprii a referendumului.

80. Pentru considerentele arătate, în temeiul dispozițiilor art.146 lit.i) din Constituție, ale art.11 alin.(1) lit.B.c), ale art.46 alin.(1) și ale art.47 din Legea nr.47/1992 privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale, precum și ale art.5 alin.(2) și art.45 alin.(1) și (3) din Legea nr.3/2000 privind organizarea și desfășurarea referendumului, cu modificările și completările ulterioare, cu unanimitate de voturi,

CURTEA CONSTITUȚIONALĂ
În numele legii
HOTĂRĂȘTE:

1. **Respinge contestațiile** formulate.

2. Constată că **a fost respectată procedura** pentru organizarea și desfășurarea referendumului național din data de 26 mai 2019.

3. Constată că referendumul național din data de 26 mai 2019 **este valabil** întrucât din totalul de 18.267.997 de persoane înscrise în listele electorale permanente au participat la vot un număr de 7.922.591 de persoane la prima întrebare și 7.923.869 de persoane la a doua întrebare, adică un procent de 43,37% și, respectiv, 43,38% din numărul persoanelor înscrise pe listele electorale permanente. Totodată, opțiunile valabile exprimate pentru prima întrebare sunt în procent de 41,16%, iar pentru a doua întrebare de 41,15% din numărul persoanelor înscrise pe listele electorale permanente.

4. Confirmă rezultatele referendumului național din data de 26 mai 2019. Constată că 85,91% dintre voturile valabile exprimate sunt pentru răspunsul "DA" la întrebarea "*Sunteți de acord cu interzicerea amnistiei și grațierii pentru infracțiuni de corupție?*", iar 86,18% pentru răspunsul "DA" la întrebarea "*Sunteți de acord cu interzicerea adoptării de către Guvern a ordonanțelor de urgență în domeniul infracțiunilor, pedepselor și al organizării judiciare și cu extinderea dreptului de a ataca ordonanțele direct la Curtea Constituțională?*" Prin urmare, majoritatea participanților la vot care au exprimat opțiuni valabile a ales la ambele întrebări răspunsul afirmativ.

5. Referendumul cu privire la probleme de interes național, inițiat de Președintele României în temeiul art.90 din Constituție, este consultativ.

Definitivă și general obligatorie.

Hotărârea se prezintă Camerei Deputaților și Senatului, întrunite în ședință comună și se publică în Monitorul Oficial al României, Partea I.

Pronunțată în ședința din data de 27 iunie 2019.